

Een kwalitatieve verkenning van gepercipieerde discriminatie, etnische identiteit, sociaal netwerk en middelengebruik bij personen met een Turkse en Oost-Europese migratieachtergrond in Gent*

Charlotte De Kock**¹, Bert Hauspie², Ilse Derluyn², Tom Decorte¹, Wouter Vanderplasschen³ & Julie Schamp³

Samenvatting

In kwantitatieve epidemiologische studies worden een sterke etnische identiteit en een sterk etnisch netwerk beschreven als modererende factoren in de relatie tussen gepercipieerde discriminatie en middelengebruik bij personen met een migratieachtergrond. In dit artikel verkennen we deze relatie bij personen met een Turkse en Oost-Europese migratieachtergrond in Gent aan de hand van kwalitatieve data.

We presenteren data die voortkomen uit een kwalitatief onderzoek naar middelengebruik bij personen met een migratieachtergrond. We focussen op het deelonderzoek naar middelengebruik bij personen met Turkse (n = 55) en Oost-Europese migratie achtergrond (n = 62), en gaan na hoe bij de respondenten gepercipieerde discriminatie en problematisch middelengebruik enerzijds, en etnische identiteit en sociaal netwerk anderzijds, zich tot elkaar verhouden.

In onze studie geven bijna alle respondenten aan met discriminatie geconfronteerd te worden. Hoewel onze studie over de relatie tussen gepercipieerde discriminatie en problematisch middelengebruik geen eenduidige conclusie biedt, stellen we vast dat de meerderheid van de gebruikers niet over een sterke etnische identiteit, noch een sterk sociaal netwerk beschikt. Dat vormt een risicofactor voor voortgezet gebruik.

---

* Dit artikel kwam tot stand in het kader van een onderzoeksproject gesubsidieerd door de Federale Overheidsdienst voor Wetenschapsbeleid (Belspo) (DR/00/069).

** Charlotte.DeKock@UGent.be

1 Instituut voor Sociaal Drugsonderzoek, ISD, Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal Recht, Universiteit Gent

2 Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent

3 Vakgroep Orthopedagogiek, Universiteit Gent

Kernwoordendiscriminatie, middelengebruik, etnische identiteit, sociaal netwerk

---

Inleiding

Onderzoek naar problematisch middelengebruik bij personen met een migratieachtergrond vindt vooral plaats binnen een epidemiologische onderzoekstraditie.¹ Hierbij wordt het verband tussen geboorteland, etnische of migratieachtergrond en druggebruik onderzocht. Recentelijk is er echter heel wat kritiek op dit type epidemiologische studies omdat deze studies te veel zouden focussen op de sterkte van de relatie tussen twee variabelen, en te weinig nagaan welke mediërende en modererende factoren dit verband op micro-, meso- als macroniveau (De Kock, Decorte, Vanderplassen, Derluyn & Sacco, 2017; Meloni, 2014; O'Campo & Dunn, 2012) beïnvloeden. De studie van deze factoren en het onderzoek naar onderliggende sociale mechanismen (Merlo, 2014) laat immers toe om dit fenomeen grondig in kaart te brengen, en zodoende sociale verandering te bewerkstelligen. Verschillende onderzoekers die zich met *'health inequalities'* bezighouden pleiten er dan ook voor om deze epidemiologische studie aan te vullen met onderzoek naar de invloed van macrostructuren en mechanismen, en onder meer gepercipieerde discriminatie (Krieger, 2012; Merlo, 2014; Ng & Muntaner, 2014).

In deze bijdrage onderzoeken we de rol van etnische identiteit en sociaal netwerk in de relatie tussen gepercipieerde discriminatie en middelengebruik. Kulis et al. (2009) en Verissimo et al. (2014) geven aan dat discriminatie op basis van etnische achtergrond, het middelengebruik bij personen met een migratieachtergrond kan versterken. Dit verband tussen gepercipieerde discriminatie en middelengebruik wordt ook elders gedocumenteerd (Carliner, Delker, Fink, Keyes & Hasin, 2016; Perron et al., 2009; Tran, Lee, & Burgess, 2010). Gibbons en collega's (2016) onderzochten op hun beurt de mediërende en modererende factoren in de relatie tussen gepercipieerde discriminatie en de ontwikkeling van probleemgebruik bij Noord-Amerikaanse personen met een Afrikaanse migratieachtergrond. De auteurs stellen dat *gepercipieerde* discriminatie verhoogd middelengebruik voorspelt, en dat discriminatie het gebruik doet toenemen. Meer specifiek geven ze aan dat gevoelens van kwaadheid door discriminatie, tot een verlies van zelfcontrole leiden en een voedingsbodem vormen voor problematisch middelengebruik bij adolescenten en jongvolwassenen, en depressie bij volwassenen.

In de bestudeerde doelgroep stellen Gibbons en collega's (2016) dat onder meer een sterke etnische identiteit een beschermende factor is voor problematisch middelengebruik. Ze concluderen dat veel studies suggereren dat er een relatie is tussen middelengebruik en gepercipieerde discriminatie, maar dat het onduidelijk blijft hoe mediërende en modererende factoren met middelengebruik interageren. Dit sluit ook aan bij de vaststelling van Hendriks (2016) en Butera en Levine (2009) dat onderzoek

naar discriminatie vaak op het beschrijven van de ervaring van discriminatie gericht is, maar dat de vraag naar hoe personen met een migratieachtergrond omgaan met en reageren op discriminatie, te weinig aan bod komt.

Vanuit een gelijkaardig perspectief ging een onderzoek bij personen met een migratieachtergrond in Amsterdam na welke psychosociale factoren beschermend zijn bij het modereren van depressieve symptomen veroorzaakt door gepercipieerde discriminatie (Ikram et al., 2016). Op basis van de coping-theorie (Gerrard et al., 2012) – die onder meer stelt dat middelengebruik een coping-mechanisme is bij het omgaan met mentale problemen en discriminatie, is dit onderzoek relevant voor onze onderzoeksvraag. De auteurs stelden vast dat het hebben van een sterke etnische identiteit en etnisch sociaal netwerk de kans op depressie vanwege gepercipieerde discriminatie verlaagt. Ook grootschalig Europees onderzoek geeft aan dat het hebben van een sterk etnisch sociaal netwerk een beschermende factor voor middelengebruik bij jongeren met een migratieachtergrond is (Lorant et al., 2016). Onderzoek naar schizofrenie bij personen met een migratieachtergrond suggereert dat gepercipieerde discriminatie een risicofactor is, die gemodereerd wordt door een sterke etnische identiteit en etnisch sociaal netwerk (Veling et al., 2008). Verder tonen verscheidene studies in kansarme groepen aan dat het behoren tot een verbindend netwerk een beschermend effect heeft op diverse vlakken, waaronder herstel van verslaving, vanwege risicomanagement en solidariteitsfuncties (Cloud & Granfield, 2008; Woolcock & Narayan, 2000). Dit sluit aan bij de hoger beschreven bevindingen van Gibbons et al. (2016) met betrekking tot beschermende factoren voor middelengebruik.

Over de prevalentie van middelengebruik bij personen met een migratieachtergrond is in België weinig geweten. Er bestaan geen eenduidige cijfers over (Derluyn et al., 2008). Wel wijzen verschillende studies erop dat het (verslavings)zorggebruik van personen met een migratieachtergrond anders is dan bij de algemene bevolking (Derluyn et al., 2008; Vandeveld, Vanderplasschen & Broekaert, 2003). Daarnaast zijn in België en Vlaanderen gepercipieerde en structurele discriminatie ten aanzien van personen met een migratieachtergrond gedocumenteerd (Agirdag, Vanhoutte, Van Avermaet, & Mahieu, 2011; Boone & Vanhoutte, 2014; Verhaeghe, 2013; Verhaeghe, Van der Bracht & Van de Putte, 2015). Lorant et al. (2008) en Missine en Bracke (2012) stellen dat Belgische personen met een migratieachtergrond de eigen gezondheidsstatus als slechter omschrijven dan personen zonder migratieachtergrond en dat zij vatbaarder zijn voor depressie, een risicofactor voor problematisch middelengebruik (Ikram et al., 2016).

Het doel van deze bijdrage is om een tweeledige onderzoeksvraag kwalitatief te verkennen:

1. (Hoe) percipiëren personen met een Turkse en Oost-Europese (Bulgaarse en Slovaakse) migratieachtergrond discriminatie?; en
2. Wat is de verhouding tussen middelengebruik en gepercipieerde discriminatie enerzijds en etnische identiteit en sociaal netwerk anderzijds?

Methodologie

Om een beter beeld te krijgen op deze verhouding, analyseren we data verzameld in het kader van het beleidsondersteunend onderzoek *Patterns of substance use in ethnic and cultural minorities*. Dit onderzoek liep gedurende 15 maanden in 2015-2016.

Het doel van dit verkennend kwalitatief onderzoek was om een beeld te krijgen op middelengebruik bij vier doelgroepen: (1) de Turkse gemeenschap in Gent, (2) Oost-Europese gemeenschappen in Gent, (3) de doelgroep van asielaanvragers, vluchtelingen en personen zonder wettige verblijfsdocumenten en (4) de Congolese gemeenschap in Brussel. Deze werden gedefinieerd op basis van de pragmatische overweging dat middelengebruik in deze doelgroepen in België weinig bestudeerd is (Derluyn et al., 2008). Uit een verkennende 'word frequency query' in NVivo 11 bleek dat 'discriminatie' uitzonderlijk vaak aan bod kwam tijdens alle interviews bij personen met een Turkse en Oost-Europese migratieachtergrond (zie *infra*). In wat volgt, beschrijven we eerst het dataverzamelings- en analyseproces in de vier doelgroepen. Vervolgens beschrijven we de secundaire analyse van interviews met personen met een Turkse en Oost-Europese migratieachtergrond, die we voor deze bijdrage uitvoerden.

Het onderzoek werd uitgevoerd aan de hand van een *Community-Based Participatory Research Design*. Dit onderzoeksontwerp houdt in dat de data door *gemeenschapsonderzoekers* uit de verschillende gemeenschappen werden afgenomen (De Kock et al., 2016a; De Kock et al., 2017b; Fountain & Hicks, 2010). Dit zijn lekenonderzoekers die een opleiding van negen uur volgden om semigestructureerde interviews af te nemen. Deze onderzoekers werden bijgestaan door academische projectmedewerkers (die elk verantwoordelijk waren voor de dataverzameling in een van de doelgroepen) op basis van tweewekelijkse intervisies tijdens de dataverzameling. De gemeenschapsonderzoekers stonden in voor de rekrutering van participanten uit hun eigen netwerk en voor de afname en transcriptie van de interviews. De gemeenschapsonderzoekers werden hiervoor vergoed.

De interviews werden afgenomen aan de hand van een semigestructureerde leidraad waarbij twaalf thema's aan bod kwamen: persoonsgegevens, etnische identiteit, migratieachtergrond, familie, geloof of religie, vrije tijd, buurt en stad, algemeen welzijn, persoonlijk middelengebruik, middelengebruik in de gemeenschap, hulpervaringen in de reguliere zorg, andere types hulp. Deze thema's werden in overleg door drie academische projectmedewerkers en op basis van bestaande literatuur bepaald.

De academische projectmedewerkers werkten per thema samen met de gemeenschapsonderzoekers een aantal *probing*-vragen uit. Verder stond het de gemeenschapsonderzoekers vrij om tijdens de interviews bepaalde vragen uit te diepen indien zij dit relevant achtten om de initiële onderzoeksvraag te beantwoorden (Wat is de aard van het middelengebruik in de doelgroep?).

Respondenten werden aan de hand van *respondent driven sampling* gerekruteerd (Heckathorn, 2011). Gemeenschapsonderzoekers gingen in het eigen sociaal netwerk op zoek naar respondenten, en vonden vervolgens nieuwe respondenten aan de hand

van doorverwijzing via andere respondenten. De inclusiecriteria voor respondenten waren beperkt, opdat deze de onderzoeksresultaten van dit verkennend onderzoek niet zouden beïnvloeden (bv. door een te enge omschrijving van wat probleemgebruik inhoudt). Respondenten moesten aan de volgende criteria voldoen: in het laatste jaar middelen hebben gebruikt of problematisch middelen gebruiken, tussen de 18 en de 65 jaar zijn en zichzelf omschrijven als persoon met een Turkse of Oost-Europese migratieachtergrond. We benadrukken dat de keuze van de respondenten door de gemeenschapsonderzoekers een bias teweegbrengt doordat deze laatsten bij contactname ervan uitgingen dat er bij de respondent sprake was van zowel de respectieve migratieachtergrond, als (al dan niet problematisch) middelengebruik.

In totaal werden 70 interviews afgenomen met Turkse respondenten en 62 met respondenten met een Oost-Europese migratieachtergrond. Voor deze bijdrage analyseerden we 117 interviews met problematische en niet-problematische gebruikers: 62 gebruikers met een Oost-Europese (Bulgaarse en Slowaakse Roma migratieachtergrond), en 55 gebruikers met een Turkse migratieachtergrond. In de Turkse steekproef werden vijftien interviews niet weerhouden omdat deze niet getranscribeerd werden of het audiobestand niet bruikbaar was ($n = 8$), of omdat het interviews betreft met familieleden van probleemgebruikers ($n = 7$).

Bij een eerste inductieve analyseronde werd één interview per steekproef apart gecodeerd door de wetenschappelijk medewerkers die zich elk op een van de doelgroepen toespitsten. ‘*Intercoder agreement*’ (Tinsley & Weiss, 1975) werd in een tweede ronde van analyse bereikt door overleg en discussie tussen de onderzoekers. De codes die voor deze bijdrage uitgelicht werden, zijn: sociaal netwerk, eenzaamheid, zich Belg voelen, (etnische) gemeenschap, discriminatie, frequentie gebruik, visie van vrienden/familie op gebruik, geloof en drugs, werk, onderwijs. Nadat de interviews door de onderzoekers gecodeerd werden, stemde een van de onderzoekers deze codes opnieuw op elkaar af met het oog op de beantwoording van de vraag die centraal staat in deze bijdrage (Hoe percipieert de doelgroep discriminatie, wat is de aard van de verhouding tussen gepercipieerde discriminatie en middelengebruik enerzijds, en etnische identiteit en sociaal netwerk anderzijds?). Daarnaast werd een zoekactie uitgevoerd op de term *discrim** om ervoor te zorgen dat er geen informatie verloren zou gaan.

Aangezien het thema discriminatie wel in de semigestructureerde vragenlijst vervat zat maar niet letterlijk aan bod kwam, is de interviewbias op het gebruik van het woord ‘discriminatie’ betrekkelijk klein. Meestal kwam discriminatie ter sprake tijdens de bespreking van het thema etnische identiteit (bij de vraag: “Voel je jou Belg?”) of het thema migratieachtergrond (bij de vraag: “Wordt u in het dagelijkse leven geconfronteerd met uw migratieachtergrond?”).

Vanuit een sociaal-constructivistisch perspectief gingen we in dit onderzoek uit van zelfbeschrijving met betrekking tot het al dan niet probleemgebruik van middelen. Waar mogelijk, contextualiseren we dit door de beschrijving van de respondent van de opinie van familie en vrienden over het gebruik. Ook het hebben van een migratieachtergrond werd tijdens het interview door de respondent zelf beschreven. Met betrekking tot het concept ‘gepercipieerde discriminatie’ gingen we retrospectief in

de interviews na hoe de doelgroep ervaringen beschrijft met gedragingen als gevolg van een negatieve houding, oordeel of ongelijke behandeling ten aanzien van leden van een groep (Banks, Kohn-Wood & Spencer, 2006).

Het sociale netwerk van de respondenten werd bevraagd vanuit het conceptuele kader van 'sociaal kapitaal' (De Kock et al., 2016a, p. 34) dat door Putnam beschreven wordt als 'kenmerken van sociale organisatie zoals vertrouwen, normen en netwerken die de efficiëntie van de samenleving kunnen verbeteren door het faciliteren van gecoördineerde acties' (eigen vertaling) (Putnam, 1995, p. 66). Doel was dus om een beeld te krijgen van het sociale netwerk van de respondenten en ook, maar niet uitsluitend, van wat in de literatuur als een etnisch sociaal netwerk wordt omschreven, namelijk 'de aanwezigheid van co-etnische mensen in het sociaal netwerk' (Lorant et al., 2016, p. 680).

Etnische identiteit werd bevraagd aan de hand van het gevoelsmatige behoren tot een etnische groep, de trots van het behoren tot die groep en de betrokkenheid in die groep (Chédebois et al., 2009). Dit werd bevraagd aan de hand van kwalitatieve zelf-categorisering (Phinney & Ong, 2007; De Kock et al., 2016a, p. 40).

Resultaten

Sociodemografische beschrijving van de respondenten

In wat volgt, beschrijven we de sociodemografische kenmerken van de respondenten. Het spreekt voor zich dat deze kenmerken niet te veralgemenen zijn naar de algemene groep van personen met een gelijkaardige migratieachtergrond. Drie op vier participanten in de Turkse steekproef zijn mannelijk. De helft van de participanten heeft geen diploma secundair onderwijs, vier op vijf respondenten geven aan geen hoger onderwijs te hebben genoten. Zij die hun gebruik als problematisch beschrijven (n = 39), behoren uitsluitend tot deze laatste groep. Slechts een kleine minderheid heeft een diploma hoger onderwijs en geen van deze respondenten beschrijft hun gebruik als problematisch. De meerderheid van de probleemgebruikers is alleenstaand (n = 29), waarvan zes gescheiden. De overige respondenten zijn getrouwd (n = 8), wonen samen of zijn weduwe (n = 2). 26 van 39 probleemgebruikers met een Turkse migratieachtergrond geven aan werkloos te zijn. Een op drie van deze respondenten ontvangt een uitkering van de mutualiteit vanwege depressie of schizofrenie. Een derde is voltijds tewerkgesteld. De meerderheid van de probleemgebruikers is tussen de 26 en de 45 jaar oud (n = 28). Een grote meerderheid van de respondenten behoort tot de klassieke tweede generatie (hun ouders migreerden) die in de tachtiger jaren opgroeide. Daarnaast kwamen enkele respondenten ook meer recent naar België in het kader van een huwelijk (n = 8). De meeste respondenten hebben de dubbele Turks-Belgische nationaliteit.

De meerderheid van de Oost-Europese respondenten is afkomstig uit Bulgarije (n = 43). De meesten geven aan Turkse roots te hebben en één respondent zegt een Roma-achtergrond te hebben. Op basis van het levensverhaal van de respondenten vermoeden we dat dit aantal hoger ligt, maar dat respondenten dit niet wilden ver-

melden tijdens het interview. De overige respondenten omschrijven zichzelf als Slowaakse Roma (n = 19). De representatie van deze twee groepen komt grotendeels overeen met de migratieachtergrond van de gemeenschapsonderzoekers, maar ook met het aantal personen met een Oost-Europese migratieachtergrond in Gent. Drie op vier Oost-Europese respondenten zijn mannelijk en behoren tot de tweede generatie (hun ouders migreerden). De helft van de participanten heeft een diploma secundair onderwijs. Slechts een op tien respondenten behaalde een diploma hoger onderwijs. Drie op vier respondenten zijn tewerk gesteld. De helft van de respondenten is alleenstaand, waarvan negen respondenten gescheiden zijn, een vierde is getrouwd. Twintig respondenten zijn minstens één keer gescheiden. De meerderheid van de respondenten heeft de dubbele Bulgaars-Belgische nationaliteit. Minstens één op zeven van de respondenten geeft aan verschillende jaren illegaal in België te hebben verbleven voordat zij wettige verblijfsdocumenten verkregen of de nationaliteit verworven.

Middelengebruik

In de Turkse steekproef beschreef twee derde van de respondenten het middelengebruik als problematisch. In de Oost-Europese steekproef beschreef slechts een op vijf van de deelnemers het middelengebruik als problematisch. Mogelijk heeft dit te maken met de pejoratieve manier waarop de gemeenschapsonderzoeker de vraag stelde. Tijdens de analyse werd immers duidelijk dat gemeenschapsonderzoekers soms de eigen mening over middelengebruik lieten blijken in de manier waarop zij vragen formuleerden.

Ik vind mijn alcohol niet problematisch. [...] Mijn familie, ja, zij zeggen dat, maar ik luistert niet aan hen. (man, 35, Slowaakse Roma migratieachtergrond)

Mensen die gebruiken gaan niet zeggen 'het is een probleem'. Alleen mensen die niet gebruiken spreken daarover. (man, 31, Bulgaarse migratieachtergrond)

Mijn drinken is niet een probleem. [...] Mijn vrienden drinken ook, en als we samen komen doen we het opnieuw. [...] Dat is niet een probleem, we amuseren allemaal samen. [...] Drinken is normaal in Slowaakse gemeenschap, maar laatste tijd zie ik dat er meer en meer ander drugs in mode komt. (man, 29, Slowaakse Roma migratieachtergrond)

Respondenten met een Turkse migratieachtergrond omschrijven probleemgebruik eerder in termen van fysieke klachten en geloofsovertuiging, dan in een psychisch of sociaal kader. Ook hier vermoeden we dat respondenten schroom hadden om met de gemeenschapsonderzoeker te praten over onderliggende factoren van het middelengebruik.

Als je 's morgens opstaat met krampen, met pijn in je beenderen dan ga je beseffen dat het niet normaal zit eh. (man, 32, Turkse migratieachtergrond)

Kijk moslims die aan drugs zitten, weten perfect dat ze dat niet mogen. (man, 28, Turkse migratieachtergrond)

Wat betreft het type middelen, stellen we eenzelfde 'top drie' van middelen in onze gerichte steekproeven vast, wanneer we deze vergelijken met de algemene bevolking

(Drieskens & Gisle, 2015): een wisselende eerste plaats voor alcohol en cannabis, en cocaïne op de derde plaats. Het gebruik van tabak werd in deze studie niet bevraagd. Het gebruik van verdovende medicatie en antidepressiva lag in alle doelgroepen vrij hoog. Het gebruik van verdovende middelen komt meer voor in vergelijking met het gebruik van stimulerende middelen.

De gebruikscarrières van onze respondenten zijn zeer divers. De meerderheid geeft aan dat zij in België begonnen te gebruiken. Dit is een logisch gevolg van het feit dat de meerderheid van de respondenten tot de tweede generatie behoort.

Redenen voor voortgezet en probleemgebruik

In de Turkse steekproef worden vooral huwelijksproblemen en andere familiale problemen (soms veroorzaakt door gearrangeerde huwelijken) en vroege levenservaringen (zoals onzekerheid over het verblijf in België en discriminatie op school) aangegeven. Bij Oost-Europese respondenten hoorden we vooral dat financiële en werk gerelateerde problemen (onder meer discriminatie op de arbeidsmarkt) en familiale problemen (vaak veroorzaakt doordat de familie in een ander land woont) redenen zijn voor middelengebruik.

In Bulgarije nam ik minder alcohol. Sinds dat ik hier in België ben, drink ik elke avond alcohol. De problemen en stress hier dwingen me om alcohol te drinken. (man, 54, Bulgaarse migratieachtergrond, vertaald uit het Bulgaars naar het Nederlands)
Iedereen in de Bulgaarse gemeenschap is te zelfstandig en kijkt naar zijn eigen interesse. [...] Ik woon alleen. Ik heb drie kinderen en ben wel gescheiden. Ik heb geen contacten met mijn ouders, we hebben slechte connectie en ben niet geïnteresseerd in niemand. [...] Alcohol maakt mij gelukkig. Ik vind alcohol drinken positief omdat ik mijn problemen vergeet. (man, 37, Bulgaarse migratieachtergrond, vertaald uit het Bulgaars naar het Nederlands)

Vooraf in de Oost-Europese doelgroep speelt discriminatie soms een directe rol in het problematisch middelengebruik. Het gaat dan vooral om discriminatie in het land van herkomst (Bulgarije) en discriminatie door personen met een andere migratieachtergrond.

Deze die de taal niet kennen werken voor de Turken. En daar word je uitgeperst als een citroen. Ik heb begrip voor het behoefte naar stimulerende middelen voor die mensen omdat je anders het werk niet aankan. (man, 27, vertaald uit het Bulgaars naar Nederlands)

Respondenten uit de twee steekproeven geven aan hun problemen alleen te willen oplossen om zo niet geconfronteerd te worden met sociale controle in zowel de samenleving, de gemeenschap en de familie.

Als mijn ouders dit zouden te weten komen, dan zullen ze kapot van gaan. Ze mogen het niet weten. Mijn broer is ook zo. Hij heeft nooit iets gebruikt. Ik ben de enige en als dat uitkomt, zal ik de "zwarte schaap" zijn van het gezin. (vrouw, 32, Bulgaarse migratieachtergrond)

Gepercipieerde discriminatie door personen zonder migratieachtergrond

Zoals eerder vermeld, maakte de vraag “Wordt u in het dagelijkse leven geconfronteerd met uw migratieachtergrond?” deel uit van de interviewleidraad. Gedurende het interview kwam discriminatie onder verschillende vormen aan bod. Discriminatie kwam ter sprake in zowat alle interviews met Turkse (n = 54) en Oost-Europese (n = 55) respondenten. Heel wat respondenten geven aan dat zij op de arbeidsmarkt discriminatie ervaren. Zo vinden velen geen werk, of worden zij onder slechte arbeidsomstandigheden tewerkgesteld.

De Belgische mensen hebben niet altijd respect voor de vreemdelingen. Als het om de Bulgaren hier gaat, is een verhaal apart. [...] Ik ben jarenlang op zoek naar werk. Eerst worden de Belgen aangenomen, vervolgens wij.” (vrouw, 18, Bulgaarse migratieachtergrond)

Als een werkgever mag kiezen tussen een Belg en een Turk, dan kiezen ze een Belg he. Gisteren heb ik nog twee jonge mensen gezien, alle twee gediplomeerd, geraken niet aan een vast contract... Ze zitten al een jaar bezig en het is zagezegd altijd iets op aan te merken om ze op interimbasis verder te laten werken. Ondertussen zijn er Vlamingen binnengekomen, nieuw, die direct een vast contract gekregen hebben.” (man, 50, Turkse migratieachtergrond)

Respondenten geven ook aan discriminatie op de woonmarkt te ervaren. Sommigen geven aan dat eigenaars hen afwimpelen wanneer ze een vreemde naam horen, anderen verwijzen naar het huren van een woning in slechte staat, of met te veel bewoners onder één dak.

Als een nieuwkomer heb je dikwijls niet de mogelijkheid om te kiezen. Eens hier, ben je niemand, ook al ben je geschoold. Ik ben alleen naar hier gekomen en mijn maten ken ik nog van vroeger [uit Bulgarije]. In die tijd dat ik hier kwam kende ik niemand bij wie ik kon logeren, die mij een onderdak kon bieden. Trouwens, ik heb 2 weken op een bouwwerf moeten slapen. Gelukkig kon ik daar beginnen werken voor een Turk. Uiteindelijk bleek hij een oplichter te zijn. (man, 27, Bulgaarse migratieachtergrond, vertaald van het Bulgaars naar het Nederlands)

Veel respondenten geven aan discriminatie en racisme op school te hebben ervaren, zowel door medeleerlingen als door leerkrachten.

Daar [op school] heb ik heel veel uitsluitingsproblemen meegemaakt. De vriendjes en ook door de leerkrachten. Maar natuurlijk, daar liggen de kaarten een beetje anders hé. Je bent daar kind en je bent nog heel kwetsbaar, je kan nog niet goed voor uw eigen opkomen, je zit tenslotte in een ander land en daar word je met die dingen geconfronteerd. (vrouw, 42, Turkse migratieachtergrond)

De manier waarop respondenten over discriminatie spreken, getuigt vaak van veel frustratie en onmacht. Dit sluit aan bij wat Gibbons en collega's (2016) omschreven als de kwaadheid die ontstaat als reactie op gepercipieerde discriminatie.

Ze zeggen dat niet he, gewoon omdat ge ne vreemden zijt moogt ge niet binnen. Maar ze vinden altijd een excuus om u niet binnen te laten. Gelijk ja “ge hebt geen gepaste schoenen”. Of “ge moet ne plastron hebben”, allemaal van die domme dingen. (man, 45, Turkse migratieachtergrond)

Ik voel mij Belg. Dat zij me niet graag hebben betekent niet dat ik mij niet Belg voel hé. Ik ben hier geboren. Da’s hier ook mijn land hé. Ik heb hier gewerkt, mijn ouders, mijn familie ook. Zij hebben veel gedaan voor België. Wij hebben ook belastingen betaald, wij hebben evenveel rechten zoals hen. (man, 32, Turkse migratieachtergrond)

Heel wat, vooral Turkse, respondenten geven aan verdraagzaam te zijn ten aanzien van racistische opmerkingen en sommigen geven aan er begrip voor te hebben. Dit reflecteert wat in de literatuur omschreven wordt als ‘*acceptance of deviance*’ bij personen die veelvuldig met discriminatie in aanraking komen (Bucerius, 2014; Gibbons et al., 2016).

Als ik denk aan al die terreurorganisaties [...], dan stel ik mijzelf in de schoenen van de Belgen en vind ik het normaal als ze mij ook bijvoorbeeld terrorist zouden noemen. Als ik ooit geconfronteerd zou worden [met racisme], dan zou ik daar respect voor hebben. (man, 29, Turkse migratieachtergrond)

Ik voel mij nie uitgesloten. Nee, nee. Ze mogen zeggen van: ‘Vuilen Turk’ ik zal er mee lachen. (man, 33, Turkse migratieachtergrond)

Hier is het beter. Ik was ook in Slowakije en ik heb daar veel gezien en hier is het beter. [...] Hier is ook discriminatie, maar niet zoals daar in Slowakije. Hier zijn meer culturen en zo dus hier is dat minder. In Slowakije zijn enkel Roma die anders zijn. (man, 27, Slovaakse migratieachtergrond, vertaald uit het Slovaaks naar het Nederlands)

Wanneer respondenten over deze ervaringen vertellen, merken we dat zij die hun middelengebruik niet als problematisch omschrijven, beter kunnen omgaan met dit type discriminatie en duidelijk meer mentale veerkracht vertonen, maar ook symbolische wapens (zoals het hebben van een diploma maar ook humor) hanteren om ertegen in te gaan.

Toen ik mijn naam zei, was er opeens een stilte. Ze zeiden dan dat ze op dat moment niet zochten naar een nieuwe werknemer. Als ze nu horen dat ik vreemdeling ben, dan zeggen ze: “nee, je bent niet zo gelijk de anderen, je bent anders.” Dan zeg ik altijd dat ik ook Turk ben en niet anders ben, maar ze blijven zeggen dat ik wel anders ben. Soms willen ze het eigenlijk niet geloven of aanvaarden dat ik Turk ben [lacht]. (vrouw, 46, Turkse migratieachtergrond)

Op school heb ik daar toch wat last van gehad... Da ze dan “vuile Turk” roepen, weet wel, en “vertrek naar uw land” blablabla. ‘k Zeg dan “ja, ‘k ben hier geboren, ’t is hier eigenlijk mijn land” [lacht]. Dus dat is ook al raar, maar die kinderen weten dan ook niet beter. Ik heb zo wel een paar ruzies gehad met jongens op school daarover. (vrouw, 27, Turkse migratieachtergrond)

Ik heb ene keer meegemaakt. Da was toen, wij willen iets huren. Wij hebben een huisbezoek gehad. En toen ik begin Nederlands te spreken, dat ze tussen elkaar spreken, te zeggen “das een buitenlander wat kan doen” enzo... Vandaar dat ze hebben gehoord dat ik in de universiteit werkt heb, da was een beetje minder. (man, 31, Turkse migratieachtergrond)

Gepercipieerde discriminatie tussen en binnen etnische minderheden en in het land van herkomst

Vooral respondenten die zichzelf in de eerste plaats als Turkse Bulgaar of Roma met Bulgaarse of Slowaakse achtergrond omschrijven, vertellen ook over ervaringen van discriminatie door personen met een andere migratieachtergrond en discriminatie tussen etnische groepen.

Vroeger moesten we vaak illegaal werken om ons te kunnen onderhouden. We hebben lang voor de Turken gewerkt waar we vernederd en onderbetaald werden. We kregen 200 frank ganse dag wat overeenkomt met één pakje sigaretten. De Turkse mensen hebben ons heel veel vernederd. We kregen ons geld voor maanden niet. Als we achter ons geld vroegen, werden we bedreigd door de Turken". (man, 54, Bulgaarse migratieachtergrond, vertaald uit het Bulgaars naar het Nederlands)

De meeste grote stress kwam door te werken voor de Turken in Gent. Ze belazeren ons heel vaak en maken misbruik van ons werk." (man, 22, Bulgaarse migratieachtergrond)

Mensen met een Bulgaarse en Slowaakse migratieachtergrond vertellen ook over discriminatie in het thuisland. Veel van de respondenten verhuisden naar België vanwege deze discriminatie.

Ik woonde in Bulgarije, in een mooie stad, [...]. De meeste van mijn jaren heb ik daar doorgebracht, maar elke dag werd de politieke systeem erger en erger. Omdat we tot de minderheden behoren, werden we verplicht christen te worden en de politie heeft ons gedwongen om onze Turkse namen te veranderen in Bulgaarse namen. Deze naamverandering werd ook toegepast op de graven van onze grootouders. Dit was de eerste aanleiding om te vluchten uit het land. We waren genoodzaakt om te vluchten. Hier zijn we aangekomen als immigranten met nieuwe namen en gebroken eer. We zochten naar een uitweg en in leven blijven. (man, 54, Bulgaarse migratieachtergrond, vertaald uit het Bulgaars naar het Nederlands)
Ergens ben ik trots dat ik een Bulgaar ben. Het verschilt naar gelang waar je bent. Als ik in Bulgarije ben, ziet niemand mij daar als een Bulgaarse. Ik behoor tot de Turkse minderheden en word dus gediscrimineerd omwille van mijn huidskleur. Ik word gezien als zigeuner, mensen zonder land". (vrouw, 37, Bulgaarse migratieachtergrond, vertaald uit het Bulgaars naar het Nederlands)

Sociaal netwerk

Zowel problematische als niet-problematische gebruikers beschreven wat ze doen in het dagelijks leven. Wat deze mensen delen, is dat zij allemaal hun beste vrienden beschrijven als personen met eenzelfde migratieachtergrond en minder contact hebben met mensen zonder een migratieachtergrond.

Zowel Turkse als Oost-Europese respondenten werd gevraagd naar hun mening over respectievelijk de Turkse, Bulgaarse of Slowaakse gemeenschap. Wanneer we aan personen met een Turkse migratieachtergrond vragen hoe zij tegenover 'de Turkse gemeenschap' staan, geven zij allen aan dat die bestaat, maar ongeveer de helft vertelt

er meteen bij hier gemengde gevoelens bij te hebben. Een op drie geeft aan dat zij zich ‘anders’ voelen dan mensen uit die gemeenschap omdat ze niet uit een dorp afkomstig zijn, omdat ze hoog geschoold zijn of vanwege hun druggebruik. Probleemgebruikers geven vaak aan dat zij expliciet geen contact zoeken met de gemeenschap om sociale controle te mijden of omdat ze de gemeenschap te conservatief vinden.

Er zijn café’s, en vzw’s waar de Turken naartoe gaan en gans de dag op hun leeg gat zitten. En roddelen achter een ander zijn dingen en ditten en datten. Dus ik hoor daar niet bij. Ik ben een junkie en ze bekijken mij als stront, terwijl dat ze zelf bijvoorbeeld alcoholieker zijn. Ze zitten gans de dag te zuipen en te drinken en ditten en datten, nee ik voel mij daar niet thuis.” (man, 47, Turkse migratieachtergrond)

Overigens beschrijven zowat alle Turkse respondenten zichzelf als moslim maar slechts enkelingen gaan op regelmatige basis naar de moskee. Deze respondenten geven aan dat middelengebruik volgens het geloof verboden is, waardoor zij contact met moslims en familie vermijden. Op die manier geraken zij geïsoleerd.

Het is eigenlijk heel moeilijk weet je, je struikelt met je geloof en je geweten: je weet dat het niet mag [middelengebruik] en toch doe je het! In plaats van te denken wat de anderen over jou denken zit je te vechten met je eigen geweten want je weet dat je verkeerd doet door alcohol te gebruiken bijvoorbeeld je wilt het niet maar doet het toch, je hebt dat niet in handen! (vrouw, 45, Turkse migratieachtergrond)

Ik heb eerder het gevoel dat er gewoon verteld wordt [in de moskee] dat het strafbaar is en waarom het verboden is, wat ik ook wel belangrijk vind. Dan krijg je ook inzicht over waarom het verboden is en wat het met een mens doet. Dus er wordt wel over gepraat, maar meer over waarom het verboden is en hoeverre je dan zondigt. (vrouw, 18, Turkse migratieachtergrond)

Maar als ge naar de moskee al komt, dan zijt ge al aanvaard, dan zeggen ze “oh hij heeft zijn verstand gekregen”. Versta je, “hij is niet meer die persoon die hij geweest is maar hij probeert iets anders te zijn”, het rechte pad, ik zal het zo zeggen en dan word je wel aanvaard bij de Turken. Ze zijn wel vergevend he. Als ze zien van ja, ik wil het terug goed doen, dan word je wel aanvaard he. Maar ik ga toch liever bij de Marokkaanse gemeenschap gewoon omdat ze geen vooroordelen zouden hebben. Want als ik bij de Turken ga, heel Gent kent mij versta ja. Dan gaan ze zeggen, oei den diene, versta je. Dat heb ik niet bij de Marokkaanse gemeenschap, die kennen mij niet, die kennen mij gewoon als ne moslim, that’s it. (man, 45, Turkse migratieachtergrond)

Turkse probleemgebruikers zijn algemeen negatief over hun sociaal leven. Sommigen geven expliciet aan dat zij geen sociaal leven hebben.

Ik weet niet hoe ik mijn dagen kan vullen. Geen inkomen, geen verwachtingen meer. (vrouw, 38, Turkse migratieachtergrond)

Vooraf heroïnegebruikers vertellen dat zij vrienden en familie verloren hebben of het contact verbroken hebben uit schaamte en thuisblijven om problemen te mijden. Vier heroïnegebruikers geven wel aan op regelmatige basis Villa Voortman (een laagdrempelig ontmoetingshuis voor mensen met psychische, justitiële en verslavingsproble-

men) te bezoeken en dat dit zowat hun enige sociale houvast is. Hoewel Gent beschikt over een ruim aanbod aan Turkse verenigingen, neemt geen van de probleemgebruikers deel aan activiteiten in dit, of een ander, verenigingsleven.

Heroïne is geen jointje dat je rondgeeft. Heroïne wil je met niemand delen [lacht] want dat is een zware uitgave. Dat is elke dag minimum 20 euro [...]. Minimum eh. [...] Tis zeer moeilijk om te vinden, hier in Gent. Je gaat ni springen van ja ik ga het delen met mijn vrienden. Want bij heroïnegebruik is er geen vriendschap. Het is ieder voor zijn eigen. 't Is nie alleen bij mij. Bij elke zware verslaafde is zo. Het is voor ieder zijn eigen. (man, 36, Turkse migratieachtergrond)

Wanneer we Bulgaarse respondenten vragen of ze het gevoel hebben dat er een Bulgaarse gemeenschap bestaat, geven ze aan dat dit een verdeelde gemeenschap is die hun weinig steun biedt.

Er bestaat niet zoiets als homogene Bulgaarse gemeenschap in Gent of in België. [...] Er zijn eerder groepsgemeenschappen van studenten, van werkenden, van Bulgaarse minderheden... Er zijn Bulgaren van verschillende etnische groepen die ook hier vertegenwoordigd zijn in de Bulgaarse gemeenschap. Wij mogen de Bulgaren niet onder een noemer zetten. (vrouw, 30, Bulgaarse migratieachtergrond)

Vooraf personen met een Bulgaarse migratieachtergrond die zichzelf als moslim beschrijven (n = 12) en zij die aangeven dat hun vrienden vooral een Turkse migratieachtergrond hebben (n = 8), geven aan zich geen deel te voelen van de Bulgaarse gemeenschap. Geen van deze respondenten voelt zich deel van een religieuze gemeenschap. Zes respondenten geven expliciet aan contact met de Bulgaarse gemeenschap te mijden omdat die 'uit verschillende groepen' bestaat. Dit wordt ook bevestigd door personen die zichzelf als 'etnisch Bulgaar' omschrijven.

Een Bulgaarse gemeenschap? Ik wil daar niet op antwoorden. [...] Er zijn veel zigeuners. Het is vol met zigeuners. [...] Nee, dit is geen Bulgaarse gemeenschap. Dat wil ik 100 keer zeggen: hier zijn er geen Bulgaren. [...] Ik voel me niet thuis in de Bulgaarse gemeenschap, maar in het huis van mijn broer wel. [...] Ik behoor niet tot de Bulgaarse gemeenschap in Gent, en ik zal nooit behoren. [...] Ik en jou, we behoren tot de Bulgaarse gemeenschap, we kunnen met elkaar praten. Met 'hen' kan je niet praten. (man, 47, Bulgaarse migratieachtergrond)

Het verhaal van de respondenten met een Slowaakse Roma-achtergrond klinkt anders. Zij geven aan zich eerder met Roma verbonden te voelen. Toch geven sommigen aan dat ze geen contact willen met Roma die geen Slowaakse migratieachtergrond hebben.

De Slowaakse gemeenschap bestaat, maar ik zou dit niet benoemen als een gemeenschap, ze zijn niet mensen met dezelfde mening. [...] We zijn niet zo een gemeenschap die altijd samen is en samen aan één draad trekken. Het is meestal in familiale kring. Twee of drie families, broers en zussen met ouders. Zij zijn als een kleine gemeenschap. (vrouw, 33, Slowaakse Roma migratieachtergrond)

Ik voel mij niet goed thuis in de Slovaakse gemeenschap in Gent. Ik vertrouw hen niet meer. [...] De Slovaakse gemeenschap in Gent is moeilijk te omschrijven. (man, 40, Slovaakse Roma migratieachtergrond)

Er zijn veel Roma hier, maar zij zijn zoals andere. Zij mij bekijken als iemand die verslaafd is. (man, 29, Slovaakse Roma migratieachtergrond)

Een groot verschil tussen de Turkse en de Oost-Europese respondenten is dat deze laatsten vaak aangeven dat grotere delen van de familie in andere landen wonen, waardoor zij zich eenzaam voelen in België.

Etnische identiteit

Bij de bespreking van het thema migratieachtergrond en etnische identiteit kwam vaak ter sprake dat men zich in de Belgische samenleving een 'vreemdeling' voelt. Veel respondenten voelen zich niet welkom in deze gemeenschap, benadrukken de afstandelijkheid die Belgen hebben tegenover hen of geven aan dat ze zich een 'outsider' voelen.

Negatief kijken ze naar mij... Ik begroet de mensen vaak, maar zij kijken naar mij alsof ik lucht ben". (man, 52, Roma met Bulgaarse migratieachtergrond, vertaald uit het Bulgaars naar het Nederlands)

Personen met een Turkse migratieachtergrond geven bijna allemaal aan dat ze het gevoel hebben zich 'tussen twee culturen' te bevinden. Toch geeft meer dan de helft aan zich eerder Turk dan Belg te voelen omdat ze een andere mentaliteit hebben, moslim zijn, een andere taal spreken of omdat ze zich niet aanvaard voelen. De grote meerderheid geeft dan ook aan zich geen Belg te voelen. Wanneer we hun vragen wat het voor hen betekent 'Belg' te zijn, omschrijven de meeste respondenten dat dit samenhangt met in België geboren zijn, in België leven en de Belgische nationaliteit hebben.

Ja het is niet gemakkelijk, ik ben hier geboren maar in feite ben ik Turks. In Turkije ben ik een vreemdeling en hier ook. Het is zo, dus daarmee zit ik een beetje tussen 2 vuren. Mijn vader heeft mij opgevoed met de Turkse tradities, op school kregen we de Belgische cultuur van de kinderen en de leerkracht. Toen zat ik ook tussen 2 vuren. (man, 35, Turkse migratieachtergrond)

In de Oost-Europese doelgroep geven slechts drie respondenten aan dat ze zich Belg voelen. Een op acht geeft aan zich meer Belg te willen voelen maar dat dit niet mogelijk is omdat ze de taal niet spreken, werkloos zijn of hier nog niet lang genoeg zijn. 'Belg zijn' heeft voor deze personen een zeer positieve betekenis en wordt hoofdzakelijk gelinkt aan hard werken, rechten en vrijheden hebben. Een op acht respondenten geeft aan zich geen Belg te voelen vanwege negatieve ervaringen met Belgen. Vijf respondenten geven aan niet te weten hoe ze zich voelen omdat ze 'tussen culturen' leven.

Ik kan me niet Belg voelen, omdat ik hier niet geboren ben. Ik probeer wel iemand van hun te worden. [...] Een Belg is iemand die in België geboren is, wanneer hier geïntegreerd bent, de geschiedenis van het land kent, hier opgegroeid is... Ik ben een Bulgaar en daarom ken ik enkel de Bulgaarse geschiedenis. Ik voel me eerder Bulgaar. Omwille van de tradities en gewoontes – de zogenaamde Balkan syndroom. (man, 46, Bulgaarse migratieachtergrond)

Ik kan me niet als Belg voelen. [...] Of ik me Bulgaar voel? Deze vraag kan ik niet correct beantwoorden. Bulgarije heeft ons weggejaagd. [...] Ik wil niet terug naar Bulgarije. Daar kijken ze ook zo naar ons. [...] We zijn van Turkse origine en daarom behoren we tot de minderheden. Voor ons is er daar om deze reden geen werk. Vergelijkbaar met hier [...]. Aan ons wordt vooral zwaar en vuil werk aangeboden. [...] Ik weet niet als wie ik me voel. Ik ben hier 15 jaar, ik volgde cursus maatschappelijke integratie en Nederlandse talen. Nu nog steeds gaan ik lessen volgen. Ik doe me best om hier in het land te integreren. (man, 54, Bulgaarse migratieachtergrond)

Discussie en conclusie

Kwantitatief epidemiologisch onderzoek naar middelengebruik bij personen met een migratieachtergrond werd de laatste jaren aangevuld met onderzoek naar factoren die deze relatie mediëren en modereren. Veel studies geven aan dat onder meer socio-economische status (Meyers et al., 2013; Marmot, 2016) en structurele en gepercipieerde discriminatie (Kulis et al., 2009; Nazroo & Williams, 2005; Shavers, Klein & Fagan, 2012; Smedley, 2012; Verissimo et al., 2014) een negatieve invloed hebben op de gezondheidsstatus van deze doelgroep, en bijgevolg een risicofactor voor problematisch middelengebruik vormen.

Daarnaast suggereren enkele studies dat het hebben van een sterke etnische identiteit en een sterk etnisch sociaal netwerk beschermend zijn voor aanvang van middelengebruik en episoden van verhoogd middelengebruik (als gevolg van gepercipieerde discriminatie) in deze doelgroep, en dus modererende factoren zijn (Gibbons et al., 2016; Ikram et al., 2016). Er is echter weinig geweten over de aard van deze relatie, en voor zover ons bekend, zijn er geen studies naar de rol van etnische identiteit en sociaal netwerk in voortgezet probleemgebruik in deze doelgroep in België.

Omdat weinig geweten is over middelengebruik bij personen met een migratieachtergrond in België, voerden we aan de hand van een *Community-Based Participatory* onderzoeksmodel (CBPR) een verkennend kwalitatief onderzoek uit. Het gebruik van het CBPR-design liet ons toe om dit onderzoek in nauw contact met de doelgroepen uit te voeren en om deze moeilijk bereikbare doelgroep toch te bereiken. De keuze voor dit model hield echter enkele beperkingen in (De Kock et al., 2017b). Ten eerste werden de interviews afgenomen door lekenonderzoekers: zij boden toegang tot de doelgroep, maar beschikten niet steeds over voldoende professionele vaardigheden (interviewtechnieken, transcriptie e.d.). Ten tweede was dit een betrekkelijk kort onderzoek (15 maanden), waardoor we enkele pragmatische keuzes gemaakt hebben zoals een korte periode van dataverzameling, en het niet betrekken van lekenonderzoekers bij data-analyse. Ook was de doelstelling van dit onderzoek (een verkenning van middelengebruik in vier doelgroepen) niet dezelfde als de focus van deze bijdrage (de rol van etnische identiteit en sociaal netwerk in de relatie tussen gepercipieerde discriminatie en problematisch middelengebruik), waardoor de resultaten in deze bijdrage tot een beschrijvende verkenning beperkt blijven.

In deze bijdrage verkenden we de relatie tussen het hebben van een sterke etnische identiteit en een sterk sociaal netwerk en het omgaan met gepercipieerde discriminatie en middelengebruik. Deze bijdrage biedt geen harde conclusies over de causaliteit in de relatie tussen gepercipieerde discriminatie en problematisch middelengebruik, noch over de invloed van etnische identiteit en sociaal netwerk op de aanvang van middelengebruik omdat er geen levensloopbenadering werd gehanteerd. Toch is de vaststelling dat de meerderheid van de respondenten ervaring heeft met discriminatie (op school, op de arbeids- en de woonmarkt), en het feit dat probleemgebruikers niet over een sterke etnische identiteit of sociaal netwerk beschikken op zijn minst betekenisvol. De verkenning van de begrippen 'sociaal netwerk' en 'etnische identiteit' biedt wel inzicht in de relatie tussen gepercipieerde discriminatie en voortgezet probleemgebruik (tegengesteld aan initiatie van al dan niet probleemgebruik).

Wanneer we het met respondenten hebben over hun sociaal netwerk, valt op dat velen, weliswaar om uiteenlopende redenen, vrij geïsoleerd leven. Heel wat probleemgebruikers geven bijvoorbeeld aan contact met zowel familie als mensen uit de gemeenschap te mijden om aan sociale controle te ontsnappen. Ook geven zowat alle Turkse respondenten aan zich wel moslim te voelen, maar geen moskee te willen bezoeken. Vooral probleemgebruikers geven aan dat zij zich er niet welkom, en veroordeeld voelen. Overigens vertellen heel wat Turkse probleemgebruikers over hun beperkt sociaal leven. De helft van de Turkse respondenten geeft aan zich 'anders' te voelen dan de andere personen in de Turkse gemeenschap omdat ze hoog geschoold zijn, niet uit een dorp afkomstig zijn of vanwege hun druggebruik. Deze mensen geven aan dat zij door hun middelengebruik een verhoogde sociale druk, of '*ethnic conformity pressure*' (Van Kerckem, Van de Putte, & Stevens, 2014) voelen en dat dit isolement veroorzaakt.

Van Bulgaarse respondenten kregen we vaak te horen dat 'de gemeenschap' erg verdeeld is en dat men meer belang hecht aan dichte vrienden en familie dan aan een 'gemeenschap'. Slowaakse Roma op hun beurt verwijzen alleen naar uitgebreide familie wanneer we het over het behoren tot een 'gemeenschap' hebben. Aangezien veel familieleden van de Bulgaarse en Slowaakse respondenten in het buitenland wonen, hebben zij een beperkt sociaal netwerk om op terug te vallen en geven velen aan zich eenzaam te voelen. Met betrekking tot etnische identiteit geven de meeste respondenten in de twee doelgroepen aan dat ze zich expliciet een vreemdeling voelen in de Belgische samenleving. De meerderheid voelt zich geen Belg en velen hebben het gevoel 'tussen twee culturen' te leven.

De voornaamste vaststelling in deze bijdrage is dat de personen met wie wij praat-ten niet beschikken over een sterke etnische identiteit (trots, betrokkenheid, behoren tot een etnische groep) of een sterk sociaal of etnisch sociaal netwerk (vertrouwen, normen, netwerken) en dat dit voor hen geen beschermende factor voor problematisch middelengebruik is. Integendeel, veel respondenten geven aan identiteitsproblemen te ondervinden vanwege verdeeldheid in de gemeenschap (bij respondenten met een Oost-Europese migratieachtergrond), sociale druk of '*ethnic conformity pressure*' (Van Kerckem et al., 2014) vanuit de gemeenschap (bij respondenten met een Turkse migra-

tieachtergrond), door het zich niet aanvaard voelen in de algemene samenleving (bij de meerderheid van de respondenten) en door het middelengebruik.

We stellen ook vast dat personen met een migratieachtergrond die middelen gebruiken in onze steekproeven minder mentale veerkracht hebben om met gepercipieerde discriminatie om te gaan. Ze reageren geagiteerd wanneer zij het hebben over discriminatie. Dit lijkt Gibbons' theorie te bevestigen dat gepercipieerde discriminatie samengaat met een gevoel van machteloosheid en een verlies aan zelfcontrole dat middelengebruik in de hand kan werken. Voor Bulgaarse en Slowaakse respondenten komt daar een geschiedenis van discriminatie in het thuisland, en voortgezette interetnische discriminatie bij. Daarenboven bevestigen veel (vooral Turkse) respondenten ook het gevoel een dubbel stigma te dragen: zowel in de algemene samenleving, door de migratieachtergrond, als in de 'etnische' gemeenschap door het middelengebruik (Ciftci, Jones & Corrigan, 2013; Clement et al., 2015; Gary, 2005).

Dit wijst erop dat het hebben van een sterke etnische identiteit en een sterk etnisch sociaal netwerk mogelijk wel een beschermende factor is voor de aanvang van middelengebruik onder invloed van gepercipieerde discriminatie (Gibbons et al., 2016), maar niet voor het inzetten van het herstelproces wanneer probleemgebruik al een feit is. Onderzoek naar herstel van probleemgebruik wijst immers uit dat het hebben van onder meer een sterk sociaal netwerk (Best & Laudet, 2010) noodzakelijk is. In het kader van voortgezet probleemgebruik stellen we dus voorzichtig dat etnische identiteit en etnisch sociaal netwerk eerder belemmerende factoren zijn dan beschermende factoren. Om hier een beter inzicht in te verwerven, is onderzoek naar de levensloop van probleemgebruikers noodzakelijk, opdat middelengebruik en ervaringen met discriminatie, het omgaan met etnische identiteit en zowel etnisch sociaal als sociaal netwerk chronologisch in kaart gebracht kunnen worden voor een beter begrip van de onderliggende sociale mechanismen. Dit zou ons immers toelaten te onderzoeken hoe deze personen beter ondersteund kunnen worden in het herstelproces door onder meer het versterken van hun sociaal netwerk. Het lijkt ons dan ook nuttiger om de mogelijkheden in het breed sociaal netwerk en niet uitsluitend het etnisch sociaal netwerk te verkennen.

Hoewel een vergelijking tussen de Turkse en Oost-Europese respondenten niet in elk opzicht mogelijk is vanwege de diverse migratieachtergronden, stellen we toch vast dat de helft van de probleemgebruikers geen diploma hoger onderwijs behaalde en veel respondenten moeilijkheden ondervinden bij het vinden van een job. Dit bevestigt eerder onderzoek waarin werd vastgesteld dat probleemgebruikers met een migratieachtergrond een ander profiel, en vaak een lagere sociaaleconomische status hebben in vergelijking met probleemgebruikers zonder migratieachtergrond (Derluyn et al., 2008).

Toekomstig onderzoek zal verder moeten uitwijzen hoe personen met een migratieachtergrond omgaan met gepercipieerde discriminatie, wat de aard van de relatie met probleemgebruik is, en welke beschermende factoren zij zelf benoemen in het herstel van middelengebruik. Daarenboven is ook meer onderzoek nodig naar de invloed van etnische identiteitsvorming en sociaal netwerk op het inzetten van het herstelproces wanneer sprake is van probleemgebruik in deze doelgroepen en de mate waarin de noden hierin al dan niet verschillen van probleemgebruikers zonder migratieachtergrond.

Noten

1. Zie onder meer: Clark, Nguyen, & Kropko (2013), Cooper et al. (2008), Horyniak et al. (2016), Perron et al. (2009), Savage & Mezuk (2014) en Szaflarski, Cubbins & Ying (2011).

Bibliografie

- Agirdag, O., Van Houtte, M., Van Avermaet, P. & Mahieu, P. (2011). De impact van sociaaleconomische en etnische afkomst van de leerlingen en de impact van samenstelling van het leerlingenpubliek van scholen op de wiskundeprestaties. *Schoolleiding en -begeleiding: school en samenleving*, 27(11), 49-61.
- Banks, K. H., Kohn-Wood, L. P. & Spencer, M. (2006). An examination of the African American experience of everyday discrimination and symptoms of psychological distress. *Community mental health journal*, 42(6), 555-70.
- Best, D. & Laudet, A. (2010). The potential of recovery capital. *London: RSA*.
- Boone, S. & Van Houtte, M. (2014). Vroege Oriëntering: bron van ongelijkheid. In I. Nicaise (Ed.), *Het onderwijsdebat*. Antwerpen: EPO.
- Bucerius, S. (2014). *Unwanted: Muslim Immigrants, Dignity, and Drug Dealing*: Oxford University Press, USA.
- Butera, F. & Levine, J. M. (2009). *Coping with minority status: Responses to exclusion and inclusion*: Cambridge University Press.
- Carlner, H., Delker, E., Fink, D. S., Keyes, K. M. & Hasin, D. S. (2016). Racial discrimination, socioeconomic position, and illicit drug use among US Blacks. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 51(4), 551-60.
- Chédebois, L., Régner, I., van Leeuwen, N., Chauchard, E., Séjourné, N., Rodgers, R. & Chabrol, H. (2009). Relative contributions of acculturation and psychopathological factors to cannabis use among adolescents from migrant parents. *Addictive Behaviors*, 34(12), 1023-8.
- Ciftci, A., Jones, N. & Corrigan, P. W. (2013). Mental health stigma in the Muslim community. *Journal of Muslim Mental Health*, 7(1), 17-32.
- Clark, T. T., Nguyen, A. B. & Kropko, J. (2013). Epidemiology of Drug Use among Biracial/Ethnic Youth and Young Adults: Results from a U.S. Population-Based Survey. *Journal of psychoactive drugs*, 45(2), 99-111.
- Clement, S., Schauman, O., Graham, T., Maggioni, F., Evans-Lacko, S., Bezborodovs, N., Morgan, C., Rüsch, N., Brown, J. S. L. & Thornicroft, G. (2015). What is the impact of mental health-related stigma on help-seeking? A systematic review of quantitative and qualitative studies. *Psychological medicine*, 45(01), 11-27.
- Cloud, W. & Granfield, R. (2008). Conceptualizing recovery capital: Expansion of a theoretical construct. *Substance use & misuse*, 43(12-13), 1971-86.
- Cooper, H. L., Brady, J. E., Friedman, S. R., Tempalski, B., Gostnell, K. & Flom, P. L. (2008). Estimating the prevalence of injection drug use among Black and White adults in large US metropolitan areas over time (1992 – 2002): Estimation methods and prevalence trends. *Journal of Urban Health*, 85(6), 826-856.
- De Kock, C., Decorte, T., Schamp, J., Vanderplasschen, W., Hauspie, B., Derluyn, I., Sacco, M. & Jacobs, D. (2016a). *Substance use among people with a migration background: a community-based participatory research study*. Antwerpen: Garant.

- De Kock, C., Decorte, T., Vanderplasschen, W., Derluyn, I. & Sacco, M. (2017a). Studying ethnicity, problem substance use and treatment: From epidemiology to social change. *Drugs: education, prevention and policy*, (in press).
- De Kock, C., Decorte, T., Vanderplasschen, W., Schamp, J., Derluyn, I., Hauspie, B., Jacobs, D. & Sacco, M. (2016b). Community based participatory research in de studie van druggebruik bij etnische minderheden. *Panopticon*, 37(3).
- De Kock, C., Schamp, J., Vanderplasschen, W., Decorte, T., Derluyn, I., Hauspie, B., Jacobs, B. & Sacco, M. (2017b). Implementing Community-Based Participatory Research in the study of substance use and service utilisation in Eastern European and Turkish communities in Belgium. *Drugs: education, prevention and policy* (in press).
- Derluyn, I., Vanderplasschen, W., Alexandre, S., Stoffels, I., Scheirs, V., Vindevogel, S., Decore, T., Franssen, A., Kaminski, D., Cartuyvels, Y. & Broekaert, E. (2008). *Etnisch-culturele minderheden in de verslavingszorg. Les minorités ethnico-culturelles et le traitement des problèmes de drogues*. Gent: Academia Press.
- Drieskens, S. & Gisle, L. (2015). Gezondheidsenquête 2013. Rapport 3: Gebruik van gezondheids- en welzijnsdiensten. Brussel: WIV-ISP.
- Fountain, J. & Hicks, J. (2010). *Delivering race equality in mental health care: report on the findings and outcomes of the community engagement programme 2005-2008*. Central Lancashire: University of Central Lancashire.
- Gary, F. A. (2005). Stigma: Barrier to mental health care among ethnic minorities. *Issues in mental health nursing*, 26(10), 979-99.
- Gerrard, M., Stock, M. L., Roberts, M. E., Gibbons, F. X., O'Hara, R. E., Weng, C.-Y. & Wills, T. A. (2012). Coping with racial discrimination: the role of substance use. *Psychology of Addictive Behaviors*, 26(3), 550.
- Gibbons, F. X., Stock, M. L., O'Hara, R. E. & Gerrard, M. (2016). Prospecting prejudice: An examination of the long-term effects of perceived racial discrimination on the health behavior and health status of African Americans *Drug Use Trajectories Among Minority Youth* (pp. 199-232). Dordrecht: Springer.
- Heckathorn, D. D. (2011). Comment: snowball versus respondent-driven sampling. *Sociological Methodology*, 41(1), 355-66.
- Hendriks, E. (2016). This is me! Tussen twee identiteiten: Een onderzoek naar de identiteitsbeleving, ervaren discriminatie & coping van niet-westerse biculturele jongeren. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- Horyniak, D., Melo, J. S., Farrell, R. M., Ojeda, V. D. & Strathdee, S. A. (2016). Epidemiology of substance use among forced migrants: a global systematic review. *PLoS one*, 11(7).
- Ikram, U. Z., Snijder, M. B., Wit, M. A., Schene, A. H., Stronks, K. & Kunst, A. E. (2016). Perceived ethnic discrimination and depressive symptoms: the buffering effects of ethnic identity, religion and ethnic social network. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 51(5), 679-88.
- Krieger, N. (2012). Methods for the scientific study of discrimination and health: an ecosocial approach. *American Journal of Public Health*, 102(5), 936-44.
- Kulis, S., Marsiglia, F. F. & Nieri, T. (2009). Perceived ethnic discrimination versus acculturation stress: Influences on substance use among Latino youth in the Southwest. *Journal of Health and Social Behavior*, 50(4), 443-59.
- Lorant, V., Rojas, V. S., Bécares, L., Kinnunen, J. M., Kuipers, M. A., Moor, I., Roscillo, G., Alves, J., Grard, A., Rimpelä, A., Federico, B., Richter, M., Perelman, J. & Kunst, A. E. (2016). A

- social network analysis of substance use among immigrant adolescents in six European cities. *Social Science & Medicine*, 169, 58-65.
- Lorant, V., Van Oyen, H. & Thomas, I. (2008). Contextual factors and immigrants' health status: double jeopardy. *Health Place*, 14(4), 678-92.
- Meloni, M. (2014). How biology became social, and what it means for social theory. *The Sociological Review*, 62(3), 593-614.
- Merlo, J. (2014). Invited commentary: multilevel analysis of individual heterogeneity – a fundamental critique of the current probabilistic risk factor epidemiology. *American journal of Epidemiology*, 180(2), 208-12.
- Missinne, S. & Bracke, P. (2012). Depressive symptoms among immigrants and ethnic minorities: a population based study in 23 European countries. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 47(1), 97-109.
- Nazroo, J. Y. & Williams, D. R. (2005). The social determination of ethnic/racial inequalities in health. *Social determinants of health*, 2, 238-66.
- Ng, E. & Muntaner, C. (2014). A critical approach to macrosocial determinants of population health: engaging scientific realism and incorporating social conflict. *Current Epidemiology Reports*, 1(1), 27-37.
- O'Campo, P. & Dunn, J. (2012). Introduction. In P. O'Campo & J. Dunn (Eds.), *Rethinking Social Epidemiology. Towards a Science of Change*. Dordrecht: Springer.
- Perron, B. E., Alexander-Eitzman, B., Watkins, D., Taylor, R. J., Baser, R., Neighbors, H. W. & Jackson, J. S. (2009). Ethnic Differences in Delays to Treatment for Substance Use Disorders: African Americans, Black Caribbeans and Non-Hispanic Whites. *Journal of psychoactive drugs*, 41(4), 369-77.
- Phinney, J. S. & Ong, A. D. (2007). Conceptualization and measurement of ethnic identity: Current status and future directions. *Journal of Counseling Psychology*, 54(3), 271-81.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of democracy*, 6(1), 65-78.
- Savage, J. E. & Mezuk, B. (2014). Psychosocial and contextual determinants of alcohol and drug use disorders in the National Latino and Asian American Study. *Drugs and alcohol dependence*, 139, 71-78.
- Shavers, V. L., Klein, W. M. & Fagan, P. (2012). Research on race/ethnicity and health care discrimination: where we are and where we need to go. *American Journal of Public Health*, 102(5), 930-2.
- Smedley, B. D. (2012). The lived experience of race and its health consequences. *American Journal of Public Health*, 102(5), 933-5.
- Szafarski, M., Cubbins, L. A. & Ying, J. (2011). Epidemiology of Alcohol Abuse Among US Immigrant Populations. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 13(4), 647-658.
- Tinsley, H. E. & Weiss, D. J. (1975). Interrater reliability and agreement of subjective judgments. *Journal of Counseling Psychology*, 22(4), 358-76.
- Tran, A. G., Lee, R. M. & Burgess, D. J. (2010). Perceived discrimination and substance use in Hispanic/Latino, African-born Black, and Southeast Asian immigrants. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 16(2), 226.
- Van Kerckem, K., Van de Putte, B. & Stevens, P. A. J. (2014). Pushing the Boundaries: Responses to Ethnic Conformity Pressure in Two Turkish Communities in Belgium. *Qualitative Sociology*, 37(3), 277-300.

- Vandevelde, S., Vanderplasschen, W. & Broekaert, E. (2003). Cultural responsiveness in substance-abuse treatment: a qualitative study using professionals' and clients' perspectives. *International Journal of Social Welfare*, 12(3), 221-8.
- Veling, W., Susser, E., Jim van Os, M., Mackenbach, J. P., Selten, J.-P. & Hoek, H. W. (2008). Ethnic density of neighborhoods and incidence of psychotic disorders among immigrants. *American Journal of Psychiatry*.
- Verhaeghe, P.-P. (2013). Ruimtelijke segregatie van 'oude' en 'nieuwe' migrantengroepen in Gent. *Ruimte & Maatschappij*, 4(4), 7-35.
- Verhaeghe, P.-P., Van der Bracht, K. & Van de Putte, B. (2015). Inequalities in social capital and their longitudinal effects on the labour market entry. *Social Networks*, 40, 174-84.
- Verissimo, A. D. O., Gee, G. C., Ford, C. L. & Iguchi, M. Y. (2014). Racial Discrimination, Gender Discrimination, and Substance Abuse Among Latina/os Nationwide. *Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology*, 20(1), 43-51.
- Woolcock, M. & Narayan, D. (2000). Social capital: Implications for development theory, research, and policy. *The world bank research observer*, 15(2), 225-49.

Abstract

The disposition of a strong ethnic identity and a strong ethnic network are described in some epidemiological literature, as moderating factors in the relation between perceived discrimination and substance use in people with a migration background. In this article we qualitatively explore this relation in people with a Turkish and Eastern-European migration background in Ghent, Belgium. We present data retrieved within the framework of a qualitative study, primarily aimed at understanding the nature of substance use in people with a migration background. We focus on the sub study of substance use in users with a Turkish (n = 55) and an Eastern-European migration (n = 62) background and present how they perceive discrimination, ethnic identity and their social network. Almost all respondent in this study perceive discrimination. Although this study did not result in a strong confirmation of the relation between perceived discrimination and substance use, we do establish that substance users in this study do not dispose of a strong ethnic identity nor a strong social network and that this is a risk factor for continued problem substance use.

Keywords

discrimination, substance use, ethnic identity, social network

---